

DENİZLİ İLİ'NİN KIRSAL KALKINMA POTANSİYELİNİN AB'NİN KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIM ARACININ, KIRSAL KALKINMA BİLEŞENİNE (IPARD) GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Okan AKIN*

Özet

AB'nin kuruluşundan itibaren OTP uygulamakta ve muhtemel bir üyelik sonrası OTP'ye uyum için üye ülkelere yönelik mali yardımlar yapılmaktadır. Özellikle bu mali yardımlar, AB tarafından 2007-2013 yılları arasında tüm aday ülkeler için uygulamaya başlanan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ve bu aracın Kırsal Kalkınma Bileşeni olan IPARD'dır. IPARD Programı Denizli'de 2012 yılından itibaren TKDK tarafından uygulanmaktadır.

Araştırmanın özünü oluşturan Denizli İli için ise kırsal potansiyeli ortaya konularak kırsal kalkınma dinamikleri sosyal, ekonomik ve fiziki olarak incelenmiştir. Bunun için Denizli'nin de seçilen 6 adet ilçede Neyman Yöntemi ile belirlenen ve basit tesadüfi olarak seçilen 220 adet işletmede anket yapılarak doğrudan verilere ulaşılmıştır. Bu kapsamda ortalama işletme yönetici yaşı 43,6, hane büyüklüğü 4,2 ve işletmeye ait arazi varlığı 77,3 da olarak tespit edilmiştir. Anket yapılan işletmelerin %53,2'sinin karma tarım işletmesi olduğu, işletmelerin %76,8'inin başlıca geçim kaynağının tarımsal faaliyet olduğu ve işletmelerin %54,5'inin tarımsal faaliyetinden dolayı borçlu olduğu görülmüştür. Borçlu olan işletmelerin ortalama borç miktarının 38.130 TL olduğu tespit edilmiştir.

İşletme yöneticileri Devletten ilk üç sırada ucuz tarımsal girdi, projeli hibe desteği ve ürünlerin değerinde satılmasını istemektedirler. Denizli de gelecekte kırsal alanların kalkınmasında et tavukçuluğu, tıbbi aromatik bitki yetiştiriciliği, süt hayvancılığı (süt ineği) ve yerel ürünlerin (Serinhisar leblebisi ve traverten işleme) lokomotif faaliyet olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca kırsal turizm de bölge kalkınması için ciddi bir yatırım potansiyeli oluşturduğu vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: *Denizli, Kırsal Kalkınma, IPARD, TKDK, Ortak Tarım Politikası (OTP)*

RURAL DEVELOPMENT POTENTIAL OF DENİZLİ PROVINCE IN RESPECT TO INSTRUMENT FOR PRE-ACCESSION ASSISTANCE RURAL DEVELOPMENT PROGRAMME (IPARD) OF THE EU

Abstract

Since its founding in implementing the CAP and EU membership is engaged after a possible financial assistance for Member States to comply with the CAP. Especially, this financial assistance is Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) and the rural development component of IPA (IPARD) for all candidate countries between 2007-2013 by the EU. In Denizli IPARD program has been implemented since 2012 by TKDK. Rural development dynamics of Denizli province, which is the core of the study, were investigated socially, economically and physically through revealing the rural development potential of this province. To do this, primary data were obtained from 220 farm enterprises in 6 districts according to simple random sampling method. Face to face interviews resulted in 220 completed questionnaires. According to data analysis, average age of the respondents, average household and farm sizes were found 43.6, 4.2 and 7.73 ha respectively. 53.2% of all enterprises were poly-culture farms. 76.8% of the respondents stated that their main livelihood was agriculture and it was found that 54.5% were indebted due to their agricultural production activities. Average

* Dr. , TKDK Denizli İl Koordinatörlüğü. Denizli.
e-posta: okanakin19@hotmail.com

debt burden of the indebted enterprises were determined to be 38130 TRY. First three priority expectations of the farm operators from the government were cheap agricultural inputs, supportive grants for the projects and marketing the agricultural products at their real values. It was determined that broiler poultry production, medicinal and aromatic plant production, dairy cattle farming and local products (Serinhisar roasted chickpeas and travertine processing) would be the locomotive activities for rural development efforts in Denizli in near future. Rural tourism was also emphasized as a serious investment potential for the regional development.

Keywords: Denizli, Rural Development, IPARD, ARDSI, Common Agricultural Policy (CAP)

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu son dönemlerinden itibaren yıkılma sürecine kadar bir dizi kalkınma ve modernleşme çabası içine girmiştir. Daha çok askeri, mali, yasal mevzuata ilişkin yenilikler yapılmaya çalışılmış ve bu alanda başta Almanya, Fransa olmak üzere birçok Avrupa Devletlerinden yardımlar alınmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde ise kendi çabaları ile kalkınmaya çalışan genç Türk Devleti, uluslararası arenada bloklaşan Dünya' da bir dizi ekonomik ve sosyal oluşumların içine girme ihtiyacı hissetmiştir. 1957 yılında Roma antlaşması ile ekonomik bir topluluk haline gelen ve hızla siyasi bir bütünleşmeye doğru giden Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) kurulmasına ise alakasız kalamamıştır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes tarafından bizzat topluluğa 31 Temmuz 1959'da ortaklık başvurusunda bulunmuştur. AET tarafından yapılmış olduğu başvuru kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti, üyelik koşulları gerçekleşene kadar devam edecek olan 12 Eylül 1963 yılında Ankara Antlaşması ile ortaklık antlaşmasını imzalamıştır. Ankara Antlaşması ile başlayan bu süreçte, 1963 yılından günümüze kadar geçen süre zarfında AB'ye üye olma yolunda çalışmalar devam etmektedir.

Geçen süreç zarfında gerek AB (Avrupa Birliği), gerekse de Türkiye Cumhuriyetin de büyük çapta değişiklikler yaşanmıştır. Türkiye'nin üyelik başvurusu yaptığı yıllarda altı üyeli ve 189,4 milyon nüfusa sahip olan AB (Anonim, 2014a), 1

Temmuz 2013 itibarinde Hırvatistan'ın tam üye olması ile 28 üyeli, 505,7 milyon nüfusa ve Avrupa kıtasını kaplayan dev bir yapı haline gelmiştir (Anonim, 2014b). Türkiye Cumhuriyeti ise 1960 yılında 27,8 Milyon nüfustan günümüzde 2013 yılında 76,6 Milyon nüfusa (Anonim, 2014c) ulaşmış ve geçen süre zarfında iki adet askeri müdahale geçirmiştir. Ama geçen süre zarfında AB ve Türkiye'de kırsal kesim ve kırsal kesimin kalkınması sorunu önemini yitirmemiş, gündemde ilk sıralarda yer almaya devam etmiştir. En son genişlemelerle birlikte AB toplam alanının %90'nını kırsal alanlar oluşturmaktadır. Nüfusunun ise yaklaşık %50'si kırsal kesimde yaşamaktadır. AB tarım ürünlerinde dünyanın en büyük ithalatçısı ve ikinci büyük ihracatçısıdır. Dolayısıyla AB kalkınma politikalarında oldukça önem arz eden kırsal kalkınmayı sağlamak için birçok tedbir almakta mevcut ve aday ülkelerden bu tedbirlere uymasını istemektedir. Tarım ve kırsal kesim, Türkiye'nin sosyo ekonomik yaşamında da önemli yer tutmaktadır. Ülke nüfusunun %35'i kırsal alanda (mülki idare bakımından ise %23,2) yaşamakta, tarımın istihdama katkısı ise %23,6 düzeyinde bulunmaktadır.

AB, kuruluşundan itibaren Birlik içindeki tarım politikalarının ülkelerde eş güdümü sağlanmış ve tüm üye ülkelerde Birlik vasıtasıyla tek bir OTP (Ortak Tarım Politikası) uygulamıştır. Fakat AB uyguladığı tarım politikasında bir dizi reformlar yapmış ve OTP'nin toplam bütçe içindeki payı sürekli olarak azaltılmıştır.

Denizli İli'nin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Ab'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (Ipard) Göre Değerlendirilmesi

1970 Yılında OTP'nin bütçeden aldığı pay %87 iken, bu oran 1988 yılında %65'e kadar düşmüş ve en son 2012 yılında OTP, bütçeden ancak %40'lık bir pay alabilmiştir (Michel ve France, 2013:5).

Ancak OTP kapsamında yapılan kırsal kalkınma yardımları sadece ve sadece AB üyesi ülkelere bulunan kırsal kesime yönelik yardımları içermektedir. Bunun haricinde AB kuruluşundan itibaren aday ülkelere, potansiyel aday ülkelere ve üçüncü ülkelere yönelik mali yardımlar yapmaktadır. Aday ülkelere yapılan yardımlardaki ana amaç aday ülkelerin AB üyeliğine hazırlanmasıdır. Üyeliğe hazırlık aşamasında ise gerekli sosyal reform paketlerinin hazırlanması ve ulusal standartların AB standartlarına yaklaştırılması çalışmaları yer almaktadır. Mali yardımlar, faydalanan ülkelere, hibe ya da kredi şeklinde kaynak aktarılması şeklinde ulaştırılmaktadır. Bu kapsamda PHARE (Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Destek Programı), SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı), ISPA (Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı), CARDS (Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar için Birlik Yardımı), MEDA (Akdeniz Kalkınma Yardımları) ve en son olarak da IPA (Katılım Öncesi Yardım Aracı) başlıkları altında hâlihazırda üye olan birçok aday ülkelere ve potansiyel aday ülkelere yardımlar yapılmaktadır.

AB, katılım öncesi mali yardımların çeşitliliği ve bunlara bağlı mevzuatın genişliği nedeniyle 2007-2013 yıllarını kapsayan AB aday ve potansiyel aday ülkeler için IPA adında yeni bir yardım aracı geliştirmiştir. IPA programı I-Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma, II-

Sınır Ötesi İşbirliği, III-Bölgesel Kalkınma, IV-İnsan Kaynaklarının Gelişimi ve V-Kırsal Kalkınma Bileşenlerinden oluşmaktadır. 2007-2013 Yılları için tüm aday ve potansiyel aday ülkeler için öngörülen IPA Bütçesi 11,468 milyar Avro'dur. Ancak IPA Bütçesinden ülkelere intikal eden 9,973 milyar Avro'luk yardımın, %48,4'üne tekabül eden 4,831 milyar Avro Türkiye'nin IPA Bütçesini oluşturmaktadır (Anonim, 2011:157-159).

IPA'nın beşinci bileşeni olan kırsal kalkınma bileşeni olan IPARD ile aday ülkelere politika geliştirme ve Topluluk Ortak Tarım Politikasının uygulanması ve idaresine yönelik hazırlıkları konusunda destek sağlanmaktadır. Ayrıca bu bileşen ile kırsal alanların ve tarım sektörünün sürdürülebilir uyumuna ve aday ülkelerin OTP ile ilgili müktesebatın uygulanmasına yönelik hazırlıklarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Bu bileşen altında tarımsal işletmelere destek, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve üretici birliklerine teknik destek gibi faaliyetler bulunmaktadır. IPA kapsamında Türkiye'ye ayrılan 4,8 milyar Avro Katılım Öncesi Mali Yardım miktarından %17,8'ine tekabül eden 854,6 milyon Avro, beşinci bileşen olan kırsal kalkınma bileşenine tahsis edilmiştir. Ayrıca IPA'nın Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programının aday ülkelerde uygulanabilmesi için her bir aday ülkede IPARD Ajansı (Türkiye'de ki ajans TKDK) kurulmuştur.

Çalışma kapsamında incelenen IPA'nın beşinci bileşeni olan ve sadece aday ülkelere uygulanan IPARD Programı 2007-2013 yılları arasında Türkiye'de uygulanmaya sokulmuştur.

IPARD Programının Türkiye'deki uygulayıcısı olarak 2007 yılında Tarım Bakanlığına bağlı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) kurularak, Program ilk 20 ilde daha sonra ise 2012 yılında ikinci faz olarak kurulan 22 ilde daha uygulamaya sokulmuştur. Halen 2015 yılı itibarıyla IPARD Programı, Türkiye'de 42 ilde uygulanmaktadır. TKDK kuruluşundan itibaren 14 adet çağrıya çıkmış ve kurulu bulunduğu illerde hatırı sayılır bir biçimde kırsal kalkınmaya ve kırsal alandaki istihdamın artmasına katkı sağlamıştır. Denizli İli de TKDK Ajansının bulunduğu illerden bir tanesidir. Çalışmada Denizli İlinin IPARD ekseninde kırsal kalkınma potansiyeli detaylı olarak aktarılmıştır.

TKDK bulunduğu illerde pazar etkinliğinin iyileştirilmesi ve topluluk standartlarının uygulanması, tarım çevre tedbirleri ve yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması ile kırsal ekonominin geliştirilmesi kapsamında projeler kabul ederek %50 ila %65 arasında hibe dağıtmaktadır. Bu kapsamda tarım işletmelerinin yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına eriştirilmesiyle alakalı süt sektörü (inek, koyun ve keçi sütü), et sektörü (sığıır, koyun, keçi ve tavuk eti) desteklenmektedir. Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik olarak süt işleme, et işleme, meyve ve sebze sektörü ile balıkçılık sektörlerine ilişkin işleme, depolama ve pazarlamaya yönelik yatırımlar desteklenmektedir. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi tedbiri ile de alakalı olarak çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yerel ürünlerin ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, kırsal turizm ve kültür balıkçılığı yetiştiriciliğine yönelik yatırımlar desteklenmektedir.

Denizli İlinde kırsal kalkınma alanında destek veren TKDK Denizli İl Koordinatörlüğü 2015 Ocak ayına kadar geçen süreçte, 9 adet et ve süt üreten tarımsal işletme, 30 adet kanatlı işletmesi, 164 adet tıbbi aromatik projesi, 1 adet et işleme, 1 adet süt işleme, 1 adet balık işleme, 2 adet soğuk hava deposu, 24 adet yerel ürünler ve mikro işletmeler kapsamında (Leblebi ve tekstil) ve 4 adette kırsal turizm projesi destek kapsamına alınmıştır. Ocak ayına kadar toplamda 80,82 milyon TL'lik projeye karşılık 47,44 milyon TL'lik kaynak aktarılmıştır. Yapılan yatırımlar sonucunda AB standartlarında ki işletme sayısında hızlı bir artış sağlanmıştır.

IPARD I'nin 2007-2013 yıllarını kapsamakta ancak n+3 kuralı gereği kullanılmayan yıllara ait kaynak gelecek 3 yıl içerisinde kullanılabilir. Dolayısıyla 2013 yılına ait kullanılmayan kaynaklar 2016 yılsonu itibari ile AB bütçesine geri aktarılacaktır. Bundan dolayı 2014-2020 yılları arasını kapsayan IPARD II programı AB tarafından yürürlüğe konulmuş ancak 2015 yılının ilk yarısına gelindiği halde Türkiye Cumhuriyeti tarafından uygulanmaya başlanılmamıştır. IPARD II'nin 2016 yılı itibari ile uygulanması muhtemel gözükmektedir. IPARD II Bütçesinin AB katkısı 801 milyon Avro olarak kesinleşmiştir. IPARD I metodolojisinden farklı olarak alt tedbir/bütçe kalemi yaklaşımı yerine IPARD II için SEKTÖR YAKLAŞIMI metodoloji olarak benimsenmiştir. Ayrıca IPARD I tedbirlerine ilaveten yenilenebilir enerji, kırsal alt yapı, LEADER kapsamında Yerel Eylem Gruplarının (YEG) oluşturulması, danışmanlık eğitimi gibi yeni alt tedbirler açılması planlanmaktadır.

Mevcutta bulunan alt tedbirlerinde kapsamının mantar yetiştiriciliği, tohum ve fide üretimi ve biyo-yakıt olarak kullanılan bitkilerin üretilmesi, yumurta tavukçuluğunun desteklenmesi şeklinde genişletilmesi beklenmektedir. Ancak IPARD-II'nin, Türkiye'de 2016 yılından önce uygulanması beklenmemektedir.

2. MATERYAL ve METOT

2.1. Materyal

Araştırmanın dayanak aldığı bilimsel materyal birincil ve ikincil nitelikteki kaynaklardan elde edilmiştir. Araştırmanın ana materyali olan birincil materyal Denizli İlinde bulunan çiftçilerle kırsal kalkınmaya ve mevcut sorunlarının tespitine yönelik saha anketi çalışmasından derlenen verilerden oluşmaktadır.

Araştırmanın ikincil materyalini ise, bu konuda yapılmış çalışmalar (tez, inceleme, derleme, makale vb.), konuyla ilgili gerek AB Dönem Raporları, istatistiksel kaynaklar gerekse T.C. tarafından hazırlanan Ulusal Kalkınma, Tarım Strateji belgeleri ve IPARD Programı oluşturmuştur. Ayrıca Denizli Tarım İl Müdürlüğü, Denizli Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu İl Koordinatörlüğü, Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA), Denizli Sanayi ve Ticaret Odası verilerinden yararlanılmıştır.

Çizelge 1: Denizli İli agroekolojik alt bölgeleri, (Sönmeztürk vd., 2004:156-157)

1.Alt Bölge	2.Alt Bölge	3.Alt Bölge	4.Alt Bölge	5.Alt Bölge	6.Alt Bölge
1-Merkezefendi 2-Pamukkale 3-Buldan 4-Honaz 5- Sarayköy	1-Bekilli 2- Çal 3- Güney	1- Bozkurt 2- Çardak	1- Acıpayam 2- Babadağ 3- Beyağaç 4- Kale 5- Serinhisar 6- Tavas	1- Baklan 2- Çivril	1- Çameli

Alt bölgelerin kendi içlerinde çok büyük olması ve toplamda 49.277 tane ÇKS'ye (çiftçi kayıt sistemi) kayıtlı çiftçi

2.2. Yöntem

Araştırma tüm Denizli İlini kapsamaktadır. İlin yüzölçümü 12.134 km²'dir. İli genelinde rakım 354 ve 1700 m arasında değişiklik göstermekte olup, İlin Merkezinin yüksekliği 428 m'dir. İlde Merkez İlçeler dâhil 19 İlçe (Pamukkale, Merkezefendi, Acıpayam, Babadağ, Baklan, Bekilli, Beyağaç, Bozkurt, Buldan, Çal, Çameli, Çardak, Çivril, Güney, Honaz, Kale, Serinhisar, Sarayköy, Tavas) bulunmaktadır. Merkez ilçeler haricinde bulunan eskiden köy ve belde, yeni haliyle mahalle olan tüm yerleşim birimlerinde yoğun olarak tarımsal faaliyet yapılmaktadır. İl Akdeniz ve Ege Bölgeleri arasında geçiş bölgesi özelliklerini taşımaktadır. İl Merkezi Horozu, Tekstil sanayisi ve Pamukkale Tabiat varlığıyla tanınmasına rağmen, İlçelerin tarım potansiyeli bakımından Türkiye genelinde çok özel bir yere sahiptir.

İl genelinde çok farklı üretim deseni olması ve İlin yüzölçümü bakımından büyük olması sebebiyle, değişik alt bölgelere ayrılarak çalışılması daha uygun bulunmuştur. Alt bölgelere ayırma da 2004 yılında hazırlanan İl Master planı kullanılmıştır. Buna göre alt bölgeler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

barındırması, gerek örneklemeyi gerekse de anket yapmayı zorlaştırmaktadır.

Bunun için her bir alt bölgeden o bölgeyi en iyi temsil kabiliyetine sahip birer adet ilçe seçilmesi uygun görülmüştür. İlçe seçimlerinde bölgede yıllardır çalışan Denizli Tarım İl Müdürlüğünden teknik personeller ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumundaki birim amiri pozisyonundaki uzmanlardan istifade edilmiştir. Herkesin üzerinde uzlaşma yaptığı ve mantıklı açıklama getirilen ilçeler, alt bölgeyi temsilen örnekleme alınmıştır. Buna göre I. bölgeden Sarayköy, II. bölgeden Çal, III. Bölgeden Bozkurt, IV. bölgeden Acıpayam, V. Bölgeden Çivril ve VI. bölgeden Çameli ilçeleri seçilmiştir.

Seçim sonucunda araştırmanın sahası, Denizli ili Acıpayam, Bozkurt, Çal, Çameli, Çivril ve Sarayköy ilçelerini kapsamaktadır. Örnek hacminin belirlenmesinde ana kitleyi kendi içinde tabakalara ayıran tabakalı örnekleme metodu kullanılmıştır. Tespit edilen örnek hacminin tabakalara dağılımını sağlamak için Neyman Yöntemi dikkate alınmıştır (Çiçek ve Erkan, 1996: 43). Tabakalama işleminde her bir alt bölgeyi temsilen seçilen ilçelerdeki ÇKS'ye kayıtlı işletme (çiftçi) sayısı ve arazi büyüklükleri dikkate alınmıştır. Örnek işletme sayısı ise %95 güven aralığında, popülasyon ortalamasının %5'i kadar bir hata payı ile belirlenmiştir.

2.3.Örnek Büyüklüğünün Tespiti

ÇKS kayıtlarına göre çalışma alanına giren altı ilçedeki tüm tarım işletmeleri arazi büyüklüklerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak

popülasyon tespit çizelgesi oluşturulmuş olup, örnek büyüklüğü Neyman Yöntemine göre hesaplanmıştır. Belirlenen sayıda köy ve hane sayısı tesadüfi olarak seçilmiştir.

Araştırmada örnek büyüklüğünü tespit etmek için aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$n = \frac{(\sum N_i x S_i)^2}{N^2 x D^2 + \sum N_i x S_i^2}$$

Burada;

N_i : i'ninci tabakadaki birim sayısı,

S_i : i'ninci tabakanın standart

sapması,

N: Toplam birim sayısı,

D: d/Z,

d: Ortalamadan belirli bir orandaki

sapma,

Z: t-dağılımı cetvel değeri (%95 güven sınırı için 1,96),

n : Gerekli asgari örnek büyüklüğünü göstermektedir.

Yukarıdaki d değeri hesaplanırken örnek ortalamasının (x) popülasyon ortalamasından (μ) farkının örnek işletme sayısının tespitinde %5'i geçmemesi esas alınmıştır. Örnek işletme sayısının tespitini ise %5 hata payı ile sağlamak için %95 güven sınırına ait Z değeri (N-1) serbestlik dereceli t-cetvelinden okunmuştur. Belirlenen örnek büyüklüğü tabakalara oransal olarak dağıtılmıştır.

$$= \frac{862045,6^2}{23655^2 x \left(\frac{45,6 x 0,1}{1,96}\right)^2 + 358292074} \Rightarrow n = 219,4$$

Denizli İli'nin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Ab'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (Ipar) Göre Değerlendirilmesi

Çizelge 2. Tabakalara göre anket sayılarının dağılımı

Tabakalar (da)	İşletme Sayısı	Oran %	Anket Sayıları
<15	4.878	20,6	45
15,1-30	6.639	28,1	62
30,1-60	6.943	29,4	64
60,1-120	3.843	16,2	36
>120	1.352	5,7	13
Toplam	23.655	100,0	220

Seçilen İlçe başına düşen anket sayısı iki aşamada belirlenmiştir. İlk aşamada seçilen her bir ilçede ÇKS'ye kayıtlı işletme sayılarının, 6 İlçede bulunan toplamda 23.655 olan işletme sayısına oranlanması yapılmıştır. İkinci aşamada ise elde edilen ÇKS kayıt oranları toplamda

220 olan anket sayısına oranlanmıştır. Hesaplanan örnek işletme sayısı da 220'ye tamamlanmış ve tabakalara orantılı olarak dağıtılmıştır. En fazla anket 72 adet ile Çivril İlçesinde, en az anket ise 14 adet anket ile Bozkurt İlçesinde yapılmıştır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Seçilen ilçelere düşen anket sayısı

Seçilen İlçeler	ÇKS' ye kayıtlı işletme sayısı	(%)	Anket sayıları	Toplam anket sayısı
Acıpayam	5.310	22,4	49	54
Bozkurt	1.548	6,5	14	15
Çal	4.327	18,3	40	44
Çameli	2.948	12,5	28	31
Çivril	7.680	32,5	72	79
Sarayköy	1.842	7,8	17	19
TOPLAM	23.655	100,0	220	242

3. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Ankete katılan işletme sahiplerinden yaş ortalaması 43,6 olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında Denizli'de ailede ki kişi sayısı ortalaması

olan 4,17'dir. İşletmelerde ki ortalama çocuk sayısı 2,3 olarak hesaplanmıştır. Araştırma bulgularına göre ankete katılanların yaklaşık olarak %91'i daima kırsal alanda yaşarken, yaklaşık olarak %9'u kısmi olarak kırsal alanda yaşamaktadır.

Çizelge 4. Araştırma kapsamında işletme sahiplerinin sosyo ekonomik özellikleri

	%		%
Eğitim Grupları		Aylık Gelir Grupları	
İlköğretim ve altı	58,2	1000 TL ve altı	39,1
Lise düzeyi	34,1	1001-3000 TL	47,3
Üniversite düzeyi	7,7	3001 TL ve üstü	13,6
Medeni Durumu		İşletme sahiplerinin meslek Grupları	
Evli	85,6	Çiftçi	60,9
Bekâr	13,2	Çiftçi+İşçi	19,5
Dul	0,9	Çiftçi+Serbest Meslek	13,2
		Çiftçi+Memur	6,4

Kırsal alanda yapılan benzer çalışmalardan Koç (2005), Bolu, Ordu ve Van İllerinde bulunan köykentlerde yaptığı çalışmada, ortalama işletme yöneticisinin yaş ortalamasını 50,8 olarak, Kara (2009) ise Erzurum kırsalında mera kalitesinin işletme başarısı üzerine yaptığı çalışmasında, işletme yöneticisi ortalama yaşını 46 olarak tespit etmiştir. Ayrıca Koç (2005) çalışmasında işletme yöneticileri için ilköğretim ve altı eğitim düzeyini %84,4 olarak, Kara (2009) ise ilköğretim ve altı eğitim düzeyini %86,7 civarında tespit etmiştir. Bu verilere göre Denizli İli kırsal eğitim bakımından iyi konumdadır denilebilir.

Yapılan çalışmalarda Koç (2005) hane halkı ortalamasını 5,47 kişi, Kara (2009) ise 7,5 kişi olarak belirtmişlerdir. Bu durumda Denizli kırsalında ki işletmeler çekirdek aile veya daha çok iki çocuklu aile biçimindedir. İşletme sahiplerinin ortalama çocuk sayıları 2,3 olarak tespit edilmiştir. Bunun en önemli sebebi İl genelinde tekstil sanayi, soğuk hava depolarında bulunan meyve paketlenme tesisleri ve yöresel ürünlerin üretimde birçok kadının çalışma imkânı bulmuş olması ve bundan dolayı çocuk sayısını sınırlı tutmasından kaynaklanmaktadır.

İşletmelerin toplam arazi varlığı bakımından ortalama arazi büyüklüğü 77,3 da olarak belirlenmişken, en küçük arazi ortalaması 28,2 da ile Çameli İlçesinde, en büyük arazi ortalaması ise 131,8 da ile Sarayköy İlçesinde tespit edilmiştir. Kara (2009) Erzurum'da toplam işletme büyüklüğü ortalamasını 120,7 da, Koç (2005) çalışmasında işletme arazisini ortalama 65,98 da olarak tespit etmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen 77,3 da arazi miktarı, Denizli ortalaması olan 66,59 da ve Türkiye ortalaması olan 61,80 dekarın üzerindedir. İl genelinde kuru tarımın ve sulu tarımın yapılması ve yılda iki ürün alınabilmesi mevcut arazileri daha da kıymetli yapmaktadır. Ancak bulunan ortalama arazi büyüklüğü, AB ortalaması olan 126 da olan büyüklüğün oldukça altındadır.

Araştırma kapsamında ankete katılan işletmelerin %53,2'sinde sığır, %30'unda koyun ve %14,1'inde keçi yetiştiriciliği yapıldığı gözlemlenmiştir. Hayvancılık yapan işletmelerde işletme başına düşen ortalama sığır sayısı 16,4 iken, koyunculuk yapan işletmelerde işletme başına düşen sayı 30,9 koyun, işletme başına düşen keçi sayısı ise 41,8 keçidir. Kara (2009) çalışmasında hayvan beslenen işletme sayısını %99 olarak vermiştir.

Denizli İli'nin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Ab'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (Ipar) Göre Değerlendirilmesi

Çalışmada işletme sahiplerinin %48,6'sının BAĞKUR, %30,9'unun SSK'ya ve %6,8'inin emekli sandığına bağlı bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca %13,6'lık bir kesim ise herhangi bir sosyal güvenliğinin bulunmadığını beyan etmiştir.

Türkiye koşullarında tarımsal üretim yaparak geçimini sağlayan, tüm çiftçilerin mesleki anlamda bir kimliği ve zorunlu bir sosyal güvenliğinin olması profesyonel manada tarım yapmanın bir gerekliliğidir.

Çizelge 5. Araştırma kapsamında işletme sahiplerinin başlıca geçim kaynakları

	Bitkisel Üretim	Bit. + Hay. Üretim	Hay. Üretim	Ticaret	Kamu Çalışanı	İşçi	Emekli
Dağılım (%)	30,9	21,8	24,2	4,5	5,5	8,6	4,5

İşletme sahiplerinin başlıca geçim kaynağı yönündeki soruya %76,9'lık kesim tarımsal faaliyet cevabını verirken, bunun sadece %21,8'i karma tarım işletmesidir. %8,6'lık kesim işçi, %5,5'lik kesim kamu

çalışanı, %4,5'lik kesim ticaret ve %4,5'lik kesim emekli maaşı olarak belirtmişlerdir (Çizelge 5). Denizli'de kırsal alanlarda birçok memur, emekli ve tekstil işçisi tarımsal faaliyetle de uğraşmaktadır

Çizelge 6. Araştırma kapsamında işletme sahiplerinin ürünlerini satış şekli

	Kendim	Kooperatif veya birlik yoluyla	Tüccar	Sözleşmeli tarım
Dağılım (%)	53,6	33,2	11,4	1,8

İşletmelerde üretilen tarım ürünlerinin %53,6'sı işletme yöneticisi tarafından, %33,2'si tüccarın bizzat gelip kendi alması şeklinde, %11,4'ü kooperatif veya birlik vasıtasıyla ve %1,8'i ise sözleşmeli tarım yoluyla satılmaktadır (Çizelge 6). Özellikle Çal Karası üzümü, Çivril Elması, Honaz Kirazı gibi özel ürün gruplarını bizzat tüccar gelip kendisi alırken, Kale Biberinde de sözleşmeli tarımla satış söz konusudur. Ayrıca hasat sonrası Denizli genelinde işletme sahiplerinin %45 oranında ürünlerinin tamamının sattığı, %27,7 oranında borçlarını ödenebilecek kadarının sattığı, %14,1'inin doğrudan hayvanlar için ayırdığını ve %13,2'lik kesimin ise satmayıp fiyatların yükselmesini beklediği belirlenmiştir.

Denizli'de ki işletme sahiplerinin %41,8'i bu güne kadar tarımla alakalı en az bir veya daha fazla kurs veya eğitim almışlardır. Koç (2005) çalışmasında en az bir veya daha fazla kurs alanların sayısı %78,6'dır. Sırası ile en fazla alınan üç kurs; tıbbi ve aromatik bitkiler kursu, hayvancılık kursu ve üçüncü sırada ilaçlama ile arıcılık kursu gelmektedir. Koç (2005) ise en çok alınan üç kursu hayvancılık, bitkisel üretim ve mücadele ile suni tohumlama kursları olarak sıralamaktadır. Denizli'de tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği kursunun en fazla alınmasının sebebi ise, TKDK'nın uygulamış olduğu traktör hibe programında, bu tür kursların mesleki yeterlilik unsuru olarak kullanılmasıdır.

İşletme sahiplerinden %92,8'i fırsat buldukça tarım ve doğal yaşamla ilgili kanalları ve programları izlediklerini belirtmişlerdir. Bu kapsamda en yüksek oranda izlenen TV kanalı Bereket TV olarak belirlenmiştir.

İşletmelerin borç durumu ile alakalı olarak işletmelerin %54,5'inin tarımla alakalı bir borcunun olduğu tespit edilmiştir. Borçlu işletmelerin borç ortalaması 2014 cari yılı fiyatlarına göre 38.130 TL olarak bulunmuştur. Borç miktarı Sarayköy, Çivril ve Bozkurt gibi ova köylerinde yüksek, diğer İlçelerde ise daha düşük çıkmaktadır. Borç finansmanı

bakımından işletmelerin %65'i Ziraat Bankasına, %20,8'i Tarım Kredi Kooperatifine, %7,5'i şahıslara ve %6,7'si özel bankalara borçlu durumdadır (Çizelge 7). Ziraat Bankasına olan borç genelde hayvan alımıyla oluşurken, ürünlerin tüccara satıldığı Çal, Çivril ve Acıpayam gibi yerlerde ise, genelde tüccara borçlanma yapıldığı görülmektedir. Koç (2005) çalışmasında %66,67 Ziraat Bankası, %26,7 Tarım Kredi Kooperatifi ve %6,67 oranında diğer kaynaklar olarak belirtmiştir. Bu kapsamda kırsal alanda Ziraat bankası hala en etkin tarımsal finansman kaynağıdır.

Çizelge 7. Araştırma kapsamında işletme sahiplerinin tarımla ilgili borç kaynağı

	Ziraat Bankası	Tarım Kredi Kooperatifi	Şahıs Borcu	Özel Banka
Dağılım (%)	65,0	20,8	7,5	6,7

İşletmelerin %74,5'i daha önce kredi kullanmış durumda iken %25,5'i ise daha önce hiç kredi kullanmamıştır. Koç (2005) çalışmasında kredi kullanan işletme oranını %28,9 olarak vermektedir. Kredi kullananların en fazla alet- makine veya hayvan alımı (%35,5) için, ikinci sırada ise (%19,1) işletme borçlarını ödemek için kullanmışlar ve üçüncü olarak (%10,5) arazi ve ev alımı için kredi kullandığı tespit edilmiştir. Koç (2005) hayvan ve alet- makine alımını %65,3 olarak ifade etmektedir. Alet makine kapsamında kullanılan krediler, çiftçinin hala yeterli düzeyde ve modern anlamda tarımsal mekanizasyonunu sağlayamadığını göstermektedir.

Anket yapılan işletme sahiplerinin %64,5'inin en az bir tane birlik veya kooperatife üye oldukları belirlenmiştir. Koç (2005) kooperatif ortaklığını %61,1

olarak belirtmiştir. En fazla ortağı bulunan kooperatif Tarım Kredi Kooperatifi iken en az üyeliği bulunan kooperatif veya birlik ise Üzüm Üreticileri Birliği olarak bulunmuştur. Koç (2005) çalışmasında %80,30 oranında köy kalkınma kooperatifi ve %16,67 oranında Tarım Kredi Kooperatifi ortaklığı bulunduğunu belirtmiştir. Ancak değişik isimler ve amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren birçok kooperatif bulunmaktadır. Bu kadar fazla değişik isimde kooperatifin bulunması hem kooperatiflerin gücünü azaltmakta hem de ortakları üzerinde ki etkinliği azaltmaktadır.

Çizelge 8'e göre işletme sahiplerinin %38,2'si tarımsal gelirleri ile ancak geçinebildiklerini, birikim yapamadıklarını, %30'u ise traktör, alet- makine ve hayvan aldıklarını ifade etmişlerdir.

Denizli İli'nin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Ab'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (Ipar) Göre Değerlendirilmesi

Burada %1,8'lik eğlence yerlerinde harcama ve %2,3'lük çocuklarının eğitimi için yapılan harcamalar dikkat çekicidir. Kırsal kalkınmanın diğer bir amacı da çiftçinin kazancının çocuklarının eğitimine

ve daha sosyal alanlara yapılan harcamaların arttırılmasıdır. Koç (2005) ise %68,93 oranında işletmelerin tarımsal gelirlerini zorunlu ihtiyaçlarında değerlendirdiklerini tespit etmiştir.

Çizelge 8. Araştırma kapsamında işletme sahiplerinin tarımsal gelirin değerlendirilme durumu

	Tarla veya bahçe satın alarak	Şehirde arsa veya ev alarak	Traktör, hayvan, alet makine gibi harc.	Bankaya para yatırarak veya altın	Tasarruf yapamıyor ancak geçinebiliyorum	Eğlence yerlerinde yapılan harcaması	Çocukların okul ve dersane masrafları
Dağılım (%)	18,6	2,7	30,0	6,4	38,2	1,8	2,3

Anket kapsamında görüşülen işletme sahiplerinden %22,3'ü yaşadığı kırsal alandan şehir merkezine göç etmeyi düşünürken, %77,7'si asla böyle bir düşüncelerinin olmadığını belirtmişlerdir. Göç etmeme düşüncesi, köyken alanlarında %75,6 olarak belirlenmiştir (Koç 2005). En fazla göç etme düşüncesinde olan ilçe Çameli olurken, en az göç etme düşüncesinde olan İlçe Sarayköy'dür. Ortalama işletme büyüklüğü ile göç etme fikri bu iki ilçede ters orantılı olarak kendini göstermiştir. Ayrıca göç etme fikrinde en önemli ilk üç etmen çocukların eğitim problemi (%34,6), şehirdeki imkânlardan yararlanmak (%24,4) ve arazinin olmaması veya iflas (%19,2) olarak tespit edilmiştir. Köyken alanlarında ise göç etme önceliği %37,5 oranında gelir düşüklüğü ve %18,75 oranında yaşam koşullarının güçlüğü ve yine %18,75 oranında çocukların eğitim problemi olarak verilmiştir (Koç 2005).

Çalışma kapsamında kırsal alanda karşı karşıya kalınan, en önemli üç problemden ilki %10,6 ile parçalı arazi problemi, ikincisi %9,8 ile ürünlerin değerinde satılamaması problemi ve %9,7 ile sulama suyu problemi iken, en son sırada %0,8 ile mera problemi gelmektedir (Çizelge 9). Bu da Denizli'de meraya yönelik üretimin yaygın olmadığını göstermektedir. Özellikle Çameli İlçesinde öncelikli ilk üç sırada eğitim, sağlık, kırsal yoksulluk problemi gelmektedir. Bu durum İl içindeki kaynakların etkin dağıtılmadığını göstermektedir. Koç (2005) çalışmasında en büyük problemi %30,81 ile sulama suyu olarak belirtmektedir.

Çizelge 9. Araştırma kapsamında kırsal alanda tespit edilen problemler ve dağılımları

Problemin Adı	Önem Derecesi	Oranı (%)
Parçalı Arazi	1	10,6
Ürünlerin Değerinde Satılamaması	2	9,8
Sulama Suyu	3	9,7
Sermaye Eksikliği	4	9,0
Kırsal Yoksulluk	5	8,9
Düşük Verimli arazi	6	8,3
Güven Eksikliği	7	7,0
Eğitim Problemi	8	6,9
Köy Yolu Problemi	9	6,8
Kooperatifçilik Problemi	10	6,6
Sağlık Problemi	11	5,5
İçme Suyu Problemi	12	5,3
Kalıcı Teknik Eleman	13	5,0
Mera Problemi	14	0,8

İşletme sahipleri, kırsal kalkınmaya yönelik çalışmaların %92,3 oranında bölgede etki oluşturacağını ve bölgeyi kalkındıracağını belirtmişlerdir. Bölgedeki kırsal kalkınma amaçlı projelerde yapılabilecek faaliyetler önem sırası ile bitkisel üretim, hayvansal üretim, kültür balıkçılığı, ormancılık ve kırsal turizm olarak öne çıkmaktadır. Önem sırasın Bozkurt'ta hayvancılık, Çameli'nde kültür balıkçılığı ve diğer ilçelerde bitkisel üretim gelmektedir. Hâlihazırda Denizli'de IPARD kapsamında gerçekleştirilen en yüksek maliyetli proje olan balık işleme tesisi Çameli için önemli bir yatırım teşkil etmektedir. Maalesef İl genelinde kırsal turizme dayalı kalkınma faaliyetleri son sıralarda yer almakta ve bu da kırsal kesimde yaşayanlarda yeteri kadar kırsal turizm bilincinin oluşmadığını göstermektedir.

Ankete katılan işletme sahiplerinin %70,5 oranında, kırsal kalkınma faaliyetlerinden haberdar oldukları belirlenmiştir. Bu oran tüm ilçelerde ve hatta belli başlı tüm köylerde tanıtım yapan TKDK'nın başarısıdır denilebilir. Ayrıca %19,5'lik kesim, kırsal kalkınma konusunda eğitim aldığını belirtmiştir. Esasında çoğu işletme sahibi, TKDK'ya başvurmak için gittikleri, tıbbi ve aromatik bitki kursunu, kırsal kalkınma eğitimi olarak ta algılamaktadırlar.

Kırsal kalkınma faaliyetlerinde etkin rol almada, ilk üç sırada işletme sahibinin kendisi (%42,3), kredi kolaylıkları (%17,7) ve maddi getiriler (%15,5) gelmektedir. En az tesiri olan etmenler ise yerel yönetimlerin olumlu yaklaşımı (%6,8), ve önder kişilerin etkisi (%7,3) olarak tespit edilmiştir (Çizelge 10).

Çizelge 10. İşletme sahiplerinin kırsal kalkınmada etkin olarak rol almada etkin faktörler

	Kendim	Kredi Kolaylıkları	Maddi Getiriler	Yerel Yön. Yaklaşımı	Diğer Kişiler	Önder Kişiler
Dağılım (%)	42,3	17,7	15,5	6,8	10,5	7,3

Kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarda ise başarılı olmak için sırası ile çok iyi bir tanıtım, maddi destek, iyi bir planlama, yerel halkın program içinde yer

alması ve planlama ile uygulama aşamasını kapsayan çok iyi bir organizasyon gelmektedir (Çizelge 11).

Denizli İli'nin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Ab'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (Ipar) Göre Değerlendirilmesi

Bu da Denizli'de çiftçilerin kararlarını ferdi olarak verdiğini ve maddi destek unsurunu göz önüne alarak kırsal kalkınma faaliyetlerinde yer aldıklarını göstermektedir

Çizelge 11. Araştırma kapsamında kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarda başarılı olma koşulları

	Tanıtm	Yerel halk	Planlama	Maddi destek	İyi bir organizasyon
Dağılım (%)	29,1	13,2	22,7	26,8	8,2

Denizli kırsalında köy veya kırsal alan kalkınmasında, %56,4'lük kesim köylü ve devletin ortaklaşa karar vermesini savunmaktadır. Tüm ilçelerde köylü ve devletin ortaklaşa karar almasının savunulması gelecekte AB'de uygulandığı gibi LEADER (AB Kırsal Kalkınma Girişimi) gibi yerel eylem gruplarının oluşturulmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca çalışmaya katılan işletme sahiplerinden %46,4'lük kesim, kırsal alandaki yenilik ve uygulamaları ilk uygulayan olmak istemektedirler. Denizli İl

Koordinatörlüğünün Türkiye'de üçüncü olarak en fazla hibe dağıtmasının altında bu kadar fazla ilk uygulamayı isteyen çiftçi olmasıdır. %88,2'lik kesim ise kırsal alanda yapacakları yatırımlar için destek almak istemektedirler. Bu kapsamda yapılmak istenen ilk üç yatırım süt inekçiliği, büyükbaş et besisi ve tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğidir (genelde bu kapsamda tıbbi bitki yetiştirmede kullanılan alet ekipman alınmaktadır) (Çizelge 12).

Çizelge 12. Denizli de kırsal kalkınma kapsamında yapılmak istenen yatırımlar

Yatırım Türü	Oranı (%)	Yatırım Türü	Oranı (%)
Süt İnekçiliği	14,1	Yerel Ürünler	6,4
Büyükbaş Et Besisi	13,3	Kırsal Turizm	2,5
Süt İşleme	6,0	Kültür Balıkçılığı	3,2
Et İşleme	5,4	Süt Top. Merkezi	3,5
Meyve İşleme	6,2	Et Tavukçuluğu	5,3
Su Ürünleri İşleme	2,1	Yumurta Tavuk.	3,2
Arıcılık	4,0	K. Baş Süt Hay.	5,3
Süs Bitkileri	1,8	K. Baş Et Hay.	6,9
Tıbbi Aromatik B.	10,8		

Bu güne kadar işletme sahiplerinin %25'inin, KKYDP (Kırsal kalkınma yatırımları destek programı) veya TKDK veya sıfır faizli hayvancılık kredisine vb. destek türlerinden birine veya birkaçına başvurduğu belirlenmiştir. Çalışma kapsamında en çok %32,7 ile KKYDP'ye ve %29,1 ile TKDK desteğine başvuru yapıldığı tespit edilmiştir. Esasında TKDK'ya daha fazla başvuru olması gerekirken, birçok işletme başvuru

prosedürlerinin fazla olmasından dolayı başvuramamaktadır.

Türkiye'de kırsal kesim için yapılması gerekenler sorusuna %17,5'lik kesim, herhangi bir fikrinin olmadığını beyan etmiştir. Fikir beyan edenler ise ilk üç sırada ucuz tarımsal girdi sağlanmalı, proje ve hibe desteği sağlanmalı, ürünlerin değerinde satılması sağlanması fikrini

savunmuşlardır. Son sırada ise savunulan fikirler tarımdaki bürokrasi azaltılmalı ve

sulama suyu ile kırsal altyapı geliştirilmesi şeklinde beyan edilmiştir (Çizelge 13).

Çizelge 13. İşletme sahiplerine göre Türkiye'de kırsal kesimin kalkınması için yapılması gerekenler

Yapılması İstenen Politikalar	Sıralama	Oranı (%)
Ucuz tarımsal girdi sağlanmalı	1	23,6
<i>Herhangi bir fikrim yok</i>	2	17,5
Proje ve hibe desteği sağlanmalı	3	12,9
Ürünlerin değerinde satılması sağlanmalı	4	12,5
Kırsal kesime eğitim verilmeli	5	8,9
Arazi toplulaştırılması geliştirilmeli	6	7,5
Tarımsal Kooperatifçilik geliştirilmeli	7	5,4
Ürüne dayalı prim desteği verilmeli	8	4,6
Düşük faizli krediler verilmeli	9	4,3
Tarımdaki bürokrasi azaltılmalı	10	2,1
Sulama suyu ve kırsal altyapı geliştirilmeli	11	0,7
TOPLAM		100,0

4. SONUÇ

Bölgelerde ortalama olarak ürünlerin kooperatif yolu ile satışı %11,4 iken, bu oran AB ülkelerinde %30 ile %100 arasında değişim göstermektedir (Semerci, 2015: 65-73). İl genelinde kooperatif yoluyla ürünlerin satış ve pazarlanması daha etkin olarak yapılmalıdır. Böylece yetiştirilen ürünler daha karlı bir şekilde satılması mümkün olacaktır.

İşletme sahiplerinin %54,5'i borçlu durumda olup ortalama borç miktarı 38.100 TL'dir. Özellikle arazi büyüklüğüne göre borç oranı daha da artmaktadır. Yapılan borçlanmanın büyük oranda alet makine alımında kullanıldığı göz önüne alındığında, özel olarak tarımsal mekanizasyon kredisi geliştirilmeli veya %50 hibeli mekanizasyon uygulamalarına destek verilmelidir. Denizli İlinde Ziraat Bankası, kırsal alanda kullanılan kredide %65 ilk sırada yer almaktadır. Maalesef kırsal kesimde Tarım Kredi Kooperatifi finansman konusunda Ziraat Bankası kadar etkinlik sağlayamamıştır. Özellikle tarımsal mekanizasyon finansmanında

Tarım Kredi Kooperatifi daha etkin olması sağlanmalıdır. İlçelerde ortalama %64,5 oranında kooperatif ve birliklere ortaklık ve üyelik söz konusudur. Ancak kooperatif ve birlikler yeterli seviyede fonksiyonlarını yürütmemektedirler. Bu kapsamda tarımsal yayım yoluyla kooperatif ve birliklere etkinlik kazandırılmalıdır.

Bölgelerde ortalama olarak %38,2 oranında işletme sahipleri tasarruf yapamamaktadır. Kırsal alanda tarımsal faaliyet yapan her işletmenin az da olsa tasarruf yapacak kadar birikim yapabileceği asgari düzeyde arazi büyüklükleri oluşturulmalı ve arazilerin bu büyüklüğün altına düşmesinin önüne yasal engeller konulmalıdır. Ayrıca Çameli gibi dezavantajlı bölgelerde özel destekleme mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. İl genelinde kırsal alanda karşılaşılan en önemli problemler; parçalı arazi, ürünlerin değerinde satılamaması ve sulama suyu problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle parçalı arazilerin fazla olduğu bölgelerde arazi toplulaştırması yapılmalı ve tarımsal pazarlama kooperatifleri ile ürünler doğrudan pazarlara veya hallere indirilmesi sağlanmalıdır.

Denizli İli'nin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Ab'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (Ipar) Göre Değerlendirilmesi

Bölgelerde bu güne kadar tarımla alakalı kurs veya eğitim almayan %58,2 oranında çiftçi bulunmaktadır. İl genelinde kırsal kalkınmaya yönelik eğitim alma oranı %19,5 düzeyindedir. Tüm çiftçilerin kırsal kalkınma konusunda eğitimi almaları ve her çiftçinin kalkınmak için neler yapabileceğinin bilincine ulaşması gerekmektedir. Özellikle kırsal kalkınma konusunda etkin olarak yer alma konusunda, ilk sırada %42,3 oranında işletme sahipleri doğrudan kendilerinin etkili olduğunu belirlenmiş iken çiftçilere verilecek eğitimin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Denizli İlinde, kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarda ilk sırada %42,9 ile tanıtım faaliyetleri öne çıkmaktadır. Bundan dolayı Denizli'de kırsal kalkınma potansiyeli, kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri tarafından yapılacak tanıtımlar ile kırsal kesime yatırım yapmak isteyenler Denizli'ye çekilmelidir. Özellikle Denizli'de ki kırsal turizm potansiyelinin ortaya çıkartılması için etkin bir tanıtıma ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmadan da anlaşılacağı üzere çok büyük oranda kırsal potansiyeli

bulunan Denizli İlinin kaynakları daha rasyonel biçimde, kırsal kalkınmaya yönlendirilmelidir. İlin gelecekte et tavukçuluk bölgesi, tıbbi aromatik bitki yetiştirme bölgesi, lokal meyve üretim alanları, süt hayvancılığı bölgesi ve yenilenebilir enerji bölgesi olmamasının önünde hiçbir engel yoktur. Özellikle mikro bölgelerde üretilecek ürünler, bölgenin katma değerini daha da artıracaktır. Bu bölgeler Çameli İlçesi alabalık yetiştiriciliği ve kırsal turizm, Serinhisar İlçesinde leblebi, bıçak ve çömlek imalatıdır. Çivril'de meyvecilik ve soğuk hava depoculuğu, Merkez ve Babadağ'da tekstil ve mermer, Pamukkale, Karahayıt ve Buharkent'te kırsal turizm, termal turizmi ve jeotermal seracılık, Bozkurt ve Acıpayam'da büyükbaş süt hayvancılığı ile bölge daha da hızlı kalkınacaktır. Ancak bölgenin ve potansiyelinin tam manada tanıtımı ulusal ve uluslararası olarak yapılmamaktadır. Bir an evvel bölge Ege dışına da tanıtılmalı ve bölge potansiyeli öne çıkarılmalıdır. Bu kapsamda Denizli Valiliğine, Büyük Şehir Belediye Başkanlığına, GEKA'ya ve sivil toplum örgütlerine büyük görev düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim, (2011). **Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kırsal Kalkınma (İpard) Programı 2007-2013**, 22 Haziran 2011 Onaylanan Program, Ankara.
- Anonim, (2012). **Ekonomik Yönüyle Denizli**, Denizli Ticaret Odası Yayınları-39, Denizli.
- Anonim, (2013b). **Tarım İl Müdürlüğü Faaliyet Kayıtları**. (01.12.2013), Denizli.
- Anonim, (2014a). **AB'nin Ekonomik Yapısıyla İlgili Temel Bilgiler**.(06.08.2018) [http:// akademik.adu.edu.tr/fakülte/iktisat/webfolders/5_ders3.pdf](http://akademik.adu.edu.tr/fakülte/iktisat/webfolders/5_ders3.pdf).
- Anonim, (2014b). **European demography**, 173/2013 - 20 November 2013. (11.08.2014) http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-20112013-AP/EN/3-20112013-AP-EN.PDF.
- Anonim, (2014c). **Türkiye demografisi**. (15.08.2014) [http:// tr.wikipedia. org / wiki / T%C3 %BCrkiye_demografisi](http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_demografisi).
- Anonim, (2014d). **AB'nin Ekonomik Yapısıyla İlgili Temel Bilgiler**. Ankara. (18.08.2014), [http:// akademik. adu.edu.tr/fakulte/iktisat/webfolders/File/AB_nin_Ekonomik_Yapisi_2.pdf](http://akademik.adu.edu.tr/fakulte/iktisat/webfolders/File/AB_nin_Ekonomik_Yapisi_2.pdf).Erişim Tarihi:
- Çeliktaş, İ. (2009). “**Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın Merkezi Olmayan Yapılanmada Meydana Getirdiği Değişiklikler ve Yardımların Planlanması**”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 74-75, s. 75. Ankara
- Çiçek, A. ve Erkan, O. (1996). **Tarım Ekonomisinde Araştırma Örnek ve Örneklemeye Yöntemleri**. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, 118 s, Tokat.
- Ellis, F. ve Biggs, S. (2001). **Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s.**, Development Policy Review, 19 (4), 437-448.
- Gülçubuk, B. (1997). **Kırsal Kalkınma Çalışmalarında Türkiye Kalkınma Vakfı'nın Yeri ve İşlevi** (Bu Kuruluşun Uzunyayla Uygulaması), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Hausner, K. H. (2007). “**The European Budget in the Years 2007 to 2013 and the Common Agricultural Policy**”, Intereconomics, January/February 2007. (54-60)
- İKV (2000). **İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İKV Yayınları, İstanbul.
- İnan, İ. H (2001). **Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği**, Avcı Ofset, 319 s, Tekirdağ.
- Kara, A. (2009). **Meraya Dayalı İşletmecilik Yapan İşletmelerin Sosyoekonomik Analizi ve Mera Kalitesinin İşletme Başarısına Etkisi: Erzurum İli Örneği**. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Karataş, H. (2010). **Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:2010/409, 208 sayfa, Ankara

Denizli İli'nin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Ab'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (Ipard) Göre Değerlendirilmesi

- Kiper, T. ve Gülen, Ö. (2012). **Tourism Planning in Rural Areas and Organization Possibilities, Landscape Planning**, ISBN: 978-953-51-0654-8, InTech, DOI: 10.5772/39072. Available
- Koç, B. (2005). **Türkiye’de Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Köykentler ve Köykentlerde Tarımsal İşletmelerin Sosyal ve Ekonomik Analizi**. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Michel, F. ve France. A. (2013). **Bütçe sorunları ve Ortak Tarım Politikası Reformu (OTP) 2014-2020 Pazar Destek Önlemleri.**(09.10.2013) [www.tmo.gov.tr/ Upload/ Document t/ab/.../OTP Reformu.ppt](http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/ab/.../OTPReformu.ppt),
- Mikos, P. (2001). “**The European Commission Perspective on Rural Development: Integrating New Trends into Multi-sectoral Approaches**”, Development Policy Review (545-552).
- Özdamar, K. (2011). **Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi: SPSS-MINITAB**, 4.Bsk., Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Semerci, A. (2015). **Türkiye’de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler**, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 12. Cilt, Tekirdağ.
- Uzunpınar, A. (2008). **Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye’de Uygulanacak IPARD Programı Kapsamında Proje Hazırlama, Değerlendirme ve Seçim Süreci**. TKB AB Uzmanlığı Tezi, Ankara.